

Vigo noir. Xeografías literarias e relacións intersistémicas na novela negra galega¹

XAQUÍN NÚÑEZ SABARÍS

Universidade do Minho

xnunez@ilch.uminho.pt

1. A NOVELA NEGRA NO CAMPO LITERARIO GALEGO

A narrativa galega ten acadado unha progresiva e notable consolidación sistémica, dado o alcance de oferta e repertorios e a amplitude de lectores. Neste estudo centrarémonos na novela negra² actual e a configuración de modelos propios que contribuíron á normalización deste xénero, en consonancia con prácticas habituais noutros sistemas literarios. O éxito comercial e de lectores das obras que serán obxecto de estudo verifican, polo tanto, a sólida posición no campo cultural galego do *thriller*, cuxo comportamento nos propomos analizar.

A súa amplísima tiraxe editorial avala a eficacia das estratexias narrativas utilizadas, reorientando modelos que foran residuais na configuración da tradición literaria galega. A opción por xéneros orientados a un consumo amplo corrixiu os déficits de literatura popular que tradicionalmente amosaba o sistema literario galego, cuxas normas aínda estaban moi condicionadas polo discurso político (as prioridades ideolóxicas e culturais do galeguismo) nos albores da retoma democrática:

A comercialización dos produtos culturais, da que a novela de xénero viña ser o epítome, non podía ser ben recibida, ou ía ter serias dificultades, nun clima cultural no que a literatura fora ao longo de todo o século un reducto privilexiado para a resistencia ideolóxica e cultural do galeguismo.

Obsérvanse, pois, os primeiros síntomas dunha nova forma de entender a narrativa popular. Os pasos que se dan nese sentido, de 1975 a 1985, son moi tímidos e a penas perceptibles, pero amósanse xa indicios dunha nova forma de concibir a dinámica desta modalidade literaria tanto por parte dos escritores como das institucións sociais relacionadas co mundo editorial. A aparición, precisamente en 1984, de *Crime en Compostela* marcaba o final dunha época

¹ Este traballo realizouse no marco do Grupo de Investigación “Identidade(s) e Intermedialidade(s) – G2i” do Centro de Estudos Humanísticos da Universidade do Minho – CEHUM.

² Non ten por finalidade este estudo profundizar teoricamente na categorización, definición e designación do xénero policial/detectivesco/negro.

de verdadeiro subdesenvolvemento da narrativa de xénero e a súa inmediata expansión e lexitimación social; outra cousa sería falar da súa canonización estética³.

González Millán refire, polo tanto, a paulatina incorporación de novos repertorios, orientados ao lecer, durante o decenio que analiza.⁴ Pouco a pouco a literatura comercial e de entretemento irá abríndose paso, incorporando fórmulas literarias plurais e diversas. Na anterior cita outorgábaselle un carácter fundacional do xénero policial á novela de Carlos Reigosa, como reconecería anos máis tarde Pedro Feijoo: «Xa en democracia, poderíamos comezar citando as dezaseis edicións daquel *Crime en Compostela* cometido por Carlos Reigosa, quen inauguraría o camiño para a novela negra dentro da nosa literatura»⁵.

En efecto, no presente século, o *thriller* detectivesco alcanzará unha difusión descoñecida ata o momento. Ademais, se Compostela era o escenario escollido por Reigosa para a súa novela, agora será Vigo o espazo preferido para acomodar a novela negra galega actual. Caben nesta caracterización as obras de Domingo Villar –*Ollos de auga* (2006) e *A praia dos afogados* (2009)–, *Os fillos do mar* (2012), de Pedro Feijoo, e *Tes ata as dez* (2014), de Francisco Castro. En todas elas a narración de suspense polas rúas de Vigo e a súa contorna foi acollida moi positivamente polo público e crítica, acadando, ademais, unha notable lexitimación cultural e académica, que transcendía a categorización popular e subxenérica que a narración policial tivera nos inicios.

A publicación de *Ollos de auga* e *A praia dos afogados*, de Domingo Villar, supuxo un fenómeno editorial importante, convertendo a novela policial nun produto literario de consumo masivo. As indagacións detectivescas do inspector Caldas e o seu axudante Rafael Estévez pronto acadaron o interese de lectores, que se foi materializando en numerosas reedicións, tanto na versión galega como española, e a transmición da segunda nun filme. A trama de asasinatos, coartadas e investigacións tiña un recoñecible escenario –Vigo e a súa contorna– que guiaba as personaxes polas rúas da cidade olívica, a torre de Toralla ou o porto de Panxón. A adecuación da urbe portuaria aos arquetipos da narración negra converteron o espazo urbano olívico nun elemento indispensable do modelo galego, propiciando a aparición de varias novelas que optaban por encaixarse no relato *noir* da cidade.

A atracción contemporánea pola temática policial constataba, ademais, o xiro xeográfico dos repertorios literarios, toda vez que a cidade e o crime da novela negra confeccio-

³ González Millán, X, *A narrativa galega actual (1975-1984). Unha historia social*, Vigo, Xerais, 1996, p. 70.

⁴ Figueroa sostén, non obstante, que esta alternancia que sinala González Millán (*op. cit.*), a propósito da construción do sistema literario galego, non se aplica tanto nun eixo diacrónico, canto simultáneo e sincrónico. (Figueroa, Antón, *Ideoloxía e autonomía no campo literario galego*, Ames, Laiovento, 2010, p. 180).

⁵ Feijoo, Pedro, «O *best seller* como elemento normalizador: fillos dun mar complicado», *Galicia 21*, Issue D (2012), p. 104. Vilavedra analiza a emerxencia da novela negra na literatura galega outorgándolle tamén un papel importante a *Crime en Compostela*. (Vilavedra, Dolores, *A narrativa galega na fin de século. Unha ollada crítica dende 2010*, Vigo, Galaxia, 2010, pp. 109-118). Pola súa parte, Sánchez Zapatero menciona o recoñecemento intertextual de Domingo Villar a Reigosa: «No obstante, consciente de su condición de escritor de género, Villar incluye numerosos guiños a autores de novela negra. De ahí que resulte sintomático que la víctima de la primera de sus obras se apellide precisamente Reigosa o que, al inspeccionar su casa, el inspector se sorprenda al “encontrar casi exclusivamente novelas de género policiaco en la librería del músico: Montalbán, Ellroy, Chandler, Hammett...”» (Sánchez Zapatero, «Domingo Villar: Novela negra con sabor gallego», *Revista Signa*, 23 (2014), p. 823).

nan unha crónica social da nosa época⁶. A importancia do espazo, entendido como unha construción social que pauta e articula as nosas condicións de vida, reforza o interese por este xénero, que incorpora o renovado interese polas narrativas da cidade, expresado en diversas prácticas culturais, educativas ou turísticas⁷. A marca espacial destas novelas reforzará a identificación dos lectores cunhas tramas deseñadas en cartografías recoñecibles, o cal potenciará as súas posibilidades comerciais, tamén alén dos contornos da xeografía galega.

Esta capacidade proxectiva dos textos seleccionados fará que sexa preciso ter en conta, dentro das metodoloxía sistémicas e de campo manexadas⁸, os factores que condicionan as opcións repertoriais adoptadas e o comportamento intersistémico das respectivas obras. O policial galego non resulta alleo, xa que logo, a un mercado cunha crecente globalización e unha certa homoxeneidade da oferta, creando zonas de intersección sistémica, propiciadas polas traducións e, conseguintemente, un consumidor heteroxéneo (desde o punto de vista lingüístico, cultural ou identitario). Os mecanismos narrativos utilizados –a historia de intriga e aventuras– encaixábanse tamén nas preferencias do público escolar, moi importante na balanza de vendas dos textos literarios galegos. A integración das catro novelas nas listaxes de lecturas recomendadas no ensino secundario parece validar a hipótese da confección dun produto que tivo moi presente o potencial público lector⁹.

A incidencia de factores externos ao meramente literario, non compromete, con todo, a “significancia”, en concepto de Figueroa¹⁰, destas obras que renovarán repertorios, adaptaranse ao público obxecto e, consecuentemente, manexarán recursos narrativos que buscarán a complicidade do lector dunha maneira moi consciente¹¹.

As obras de Villar marcaron un antes e un despois na popularización da temática ne-

⁶De feito, Vilavedra (*op. cit.*, p. 111) sinala que non resulta casual que, nos albores do relato detectivesco galego, os seus autores se dediquen profesionalmente ao xornalismo.

⁷Os textos describen con detalle o itinerario seguido polas personaxes e son frecuentes as referencias concretas e constantes á localización espacial, así como á historia da cidade. Relacionado con este interese pola configuración urbanística de Vigo, Feijoo vén de publicar un ensaio sobre este tema (Feijoo, Pedro, *Camiñar o Vigo vello: un paseo pola historia da cidade*, Vigo, Xerais, 2018).

⁸Pártese das teorizacións de Even-Zohar, Itamar, «Polysystem Studies», *Poetics today*, vol. I (monográfico) (1990) e Bourdieu, Pierre, *O campo literario*, Ames, Laiovento, 2004.

⁹A incidencia destes factores será un motivo recorrente dentro do debate acerca das preferencias repertoriais da literatura galega. Vilavedra recolle o debate que tivo lugar nas páxinas de *A Nosa Terra*, entre 1995 e 1996, sobre as cuestións pendentes do sistema literario galego. Relacionado cos temas que aquí sinalamos, Xosé Manuel Eyré e Manuel Veiga alertaban do risco de que a vara de medir dunha obra galega fose a súa tradución ao castelán. Pola súa banda, Manuel Rivas interviña para advertir dos riscos dunha literatura reducida a un compromiso normalizador e, por conseguinte, dependente das vendas do ensino. Véxase Vilavedra (*op. cit.*, pp. 37-43).

¹⁰«A planificación “literaria”, o establecemento de regras da arte externas, sexan políticas ou económicas, poderían crear condicións para a arte, mais nunca poden producir arte, estilo, “significancia” porque isto non se produce seguindo normas senón crebándoas». (Figueroa, *op. cit.*, p. 179).

¹¹«Eu dubido moito dos meus éxitos. Mais se hai algunha clave é ter claro que do outro lado hai lectores dispostos a falar contigo, a dialogar contigo, se ti queres dialogar con eles. Aí fora hai xente que está disposta a agarrarse a este tipo de propostas [...]. Sinceramente, creo que que moitas veces ese foi parte do noso erro como sistema: escribir desprezando o lector ou a existencia do lector. Ou pensando que aquí só hai un lectorado militante. Que o hai e é moi respectável. Pero desas 1.000 ou 2.000 persoas, hai 50.000 máis detrás». (Feijoo, Pedro, «Estou canso de recibir paus por poñer decenas de milleiros de lectores na mesa», *Sermos Galiza*, 9 de agosto de 2018, p. 5).

gra. Ambas compoñen unha serie (está, desde hai tempo, anunciada a terceira),¹² protagonizada polo inspector de policía Leo Caldas e o seu axudante aragonés, Rafael Estévez, reproducindo a relación do investigador e axudante, arquetípica desde os famosos relatos de Arthur Conan Doyle: o sagaz Sherlock Holmes e o seu inseparable Doutor Watson. Na primeira das novelas o policía vigués e o seu axudante aragonés –os malentendidos interculturais constitúen un dos reclamos da narración– teñen que investigar unha misteriosa morte nunha vivenda das torres da illa de Toralla e, na segunda, a intriga centrase nas indagacións sobre a morte dun mariñeiro de Panxón, que aparece flotando na ría coas mans atadas.

O detective Caldas vive en Vigo, cidade na que é un personaxe moi popular pola súa participación no programa radiofónico *Patrulla nas ondas*, no que resolve as cuestións e dúbidas da audiencia sobre seguranza cidadá. Pouco máis sabemos sobre el: que acaba de separarse da súa noiva, Alba, e que mantén unha relación próxima co seu pai, quen vive nas aforas, xubilado, e cultivando viñedos¹³. As obras detallan con precisión os seus paseos urbanos, describindo o percorrido co nome das prazas, rúas, edificios, así como a contorna na que teñen lugar os acontecementos, evidenciando a condición cartográfica da novela negra. Entre os hábitos cotiáns do protagonista ocupan un destacado lugar os gastronómicos, xa que Caldas é un seareiro da taberna de Elixio¹⁴, cuxos pratos son minuciosamente descritos na narración, descubrinto a alongada sombra do detective Pepe Carvalho, de Vázquez Montalbán, figura de referencia no desenvolvemento do xénero negro, mesmo a nivel global¹⁵.

O imaxinario da novela de Villar, en virtude do éxito que terá entre os lectores, irá marcar unha tendencia pautada pola narración negra, a utilización do *thriller* e, como xa se dixo, o escenario vigués.

A primeira novela de Pedro Feijoo, *Os fillos do mar*, seguía marcas narrativas semellantes con análogos resultados. Aínda que Feijoo vai adxectivar a súa novela como «de aventuras»¹⁶, garda moitas semellanzas co conxunto de textos que analizaremos¹⁷. A op-

¹² A Editorial Galaxia anunciou a publicación da seguinte novela de Villar para marzo de 2019, cuxo título será *O último barco*. Véxase tamén Villar, Domingo, «É posible que Leo Caldas se namore na nova novela», *La Voz de Galicia*, 20 de xaneiro de 2011, <https://www.lavozdeg Galicia.es/noticia/cultura/2011/01/20/ domingo-villar-e-posible-leo-caldas-namore-na-nova-novela/00031295479092691233760.htm> (data de consulta: 10 de outubro de 2018).

¹³ Sánchez Zapatero (*op. cit.*) e Pousada Pardo («A figura do detective na novela negra galega: Leo Caldas, Frank Soutelo, Horacio Dopico e Toni Barreiro», *Boletín Galego de Literatura*, 48 / 1º semestre (2016), pp. 29-44) analizan a figura de Leo Caldas, dentro da narrativa de Villar e do xénero negro galego.

¹⁴ No *booktrailer* de Siruela, de *La playa de los ahogados*, Domingo Villar confésase cliente habitual do bar. Dispoñible en: <https://www.youtube.com/watch?v=aELs1zapf3M> (data de consulta: 10 de outubro de 2018).

¹⁵ Por exemplo, no caso do autor italiano de novela negra Andrea Camilleri, cuxo detective se chama Salvo Montalbano, en honra ao escritor barcelonés.

¹⁶ Feijoo («O best seller... »).

¹⁷ Feijoo («No sé si este es mi libro más divertido. Yo solo soy el autor», *La Voz de Galicia*, 15 de outubro de 2015, https://www.lavozdeg Galicia.es/noticia/vigo/vigo/2015/10/15/se-libro-divertido-solo-autor/0003_201510V15C8991.htm, data de consulta: 10 de outubro de 2018) refírese á catalogación xenérica de *Os fillos do mar*: «Pues no lo sé, porque a mí me han catalogado de autor de novela negra y doy mi palabra de que en ningún momento he tenido ninguna sensación de estar escribiendo novela negra. En *Os fillos do mar* había carreras, tiros, nazis... solo faltaba Indiana Jones. En *A memoria da choiva* quería hacer un thriller violento. Igual cogí las instrucciones al revés. No quiero quedarme siempre en el mismo estilo. Admiro mucho a autores como Eduardo Mendoza, que es capaz de hacer una novela desternillante y

ción polo *thriller* e a investigación dun misterio e varias mortes configuran unha narración próxima á novela negra, aínda sen ser protagonizada por ningún detective. O personaxe principal é un arquitecto vigués, Simón, que recibe un estraño encargo da viúva dun dos empresarios máis ricos e coñecidos da cidade. Este singular traballo irá alterar a súa vida para sempre, desvendando aspectos descoñecidos da historia familiar, enraizados con episodios da Segunda Guerra Mundial e da ditadura franquista (recollendo, por outra parte, un tema habitual na novela contemporánea galega). Mariña, de quen termina apaixonado, será a súa compañeira de investigacións, cuxos enigmas os levarán pola cidade –tamén debidamente descrita– e a illa de Ons.

A editorial Galaxia recuperará o éxito das novelas de Villar cunha fórmula próxima ao éxito de Xerais con *Os fillos do mar*. A novela *Tes ata as dez*, de Francisco Castro, publicada na colección xuvenil da editorial (na edición en castelán xa non iría orientada a un público mozo), evidenciaba o excelente comportamento das tramas de intriga, historia romántica e aventura para o lector máis novo, explorada tamén na novela de Feijoo. A trama consistía nunha indagación detectivesca dun editor vigués que recibía unha enigmática e sobrecolledora mensaxe no seu correo electrónico. O seu pai (director do xornal decano da cidade), que acaban de enterrar, enviáballe un *e-mail* cunha misión que tiña un prazo límite. De novo, o pasado máis recente do franquismo emerxía para descubrir unha historia familiar oculta que se estendía ata o presente para explicar e comprender todos os pasos que Antonio, o protagonista, vai ter que dar. Para iso, terá que percorrer o mapa labiríntico da cidade, guiado polas pistas que os textos de R.L. Stevenson ou Jules Verne irán deixando. O *thriller*, con notas de terror gótico e coa dose de apaixonamento romántico, irá utilizando os recursos propios da narración negra, aínda que, neste caso, non haxa ningún crime por resolver, aínda que si por descubrir.

Catro historias e catro enigmas que transcorrerán polo recoñecible mapa da cidade, cuxa caracterización portuaria e industrial posibilitaría a consolidación, por fin, dun relato negro de marcado acento galego.

2. AUTONOMÍA, MERCADO E RELACIÓNS INTERSISTÉMICAS

Esta recorrencia a mecanismos narrativos e espaciais semellantes evidencia a construción dun modelo que sitúa a novela negra como un dos elementos emerxentes da literatura galega actual. O éxito e lexitimación que terá a novela policial a nivel global propiciará unha aposta paralela no sistema galego, con grande capacidade, ademais, de exportación ao ámbito ibérico. Para iso, a espacialización das narracións, xa sexa por analoxía aos modelos arquetípicos do xénero –a localización urbana–, xa pola confluencia co turismo literario –o Vigo histórico, o atractivo das rías–, xa por ofrecer unha cartografía recoñecible ao lector, será un elemento catalizador e potenciador do modelo policial. A rendibilidade comercial, anteriormente sinalada, manifestará, xa que logo, unha redución da heteronomía do campo político –importante na configuración do sistema literario galego– en favor do económico.

Con todo, o comportamento de factores heterónomos, condicionados á rendibilidade económica do produto, sinala unha certa normalización sistémica do campo literario galego, que seguirá pautas análogas ás das literaturas consolidadas¹⁸. Neste caso, ademais, as

luego un prodigio histórico. Con mis limitaciones, a mí me gustaría jugar a eso».

¹⁸ «Cando, en termos de campo literario, falamos de autonomía relativa, queremos dicir que sempre hai

regras de mercado obedecen máis a factores internos (demanda dos lectores, diversidade da oferta editorial, etc.), que terminan posibilitando unha maior amplitude de repertorios e liberdade artística, reforzando, xa que logo, o seu funcionamento autónomo, menos condicionado por aspectos esóxenos, como o político ou lingüístico¹⁹.

De feito, as referencias intertextuais de Villar a *Crime en Compostela*, en *Ollos de auga*, pretenden situar as súas opcións dentro dunha tradición xenérica autóctona, aínda incompleta. Aspecto que tamén resulta evidente na reflexión que Feijoo realiza a propósito da súa obra, na que se observa unha consciente intencionalidade para intervir no funcionamento interno do campo:

Procurabamos un soño inalcanzable, o Santo Graal da nosa literatura: A GNG (A Gran Novela Galega). E nesa insensata procura perdemos o norte. Non buscabamos lectores, madia leva, tanto nos tiñan. Queríamos pasar á eternidade, alcanzar o Parnaso, normalizar o noso sistema literario dunha vez por todas. Poñer, en fin, o axóuxere ao gato das nosas letras. E nesa fuxida moitos esquecémonos dos lectores e do primeiro mandamento da novela, aquel que Dumas, Verne, Dickens ou London tiñan gravado a ferro quente nas súas cabezas cando escribían: EN-TRE-TE-MEN-TO. O primeiro obxectivo dunha novela é entreter o lector, engancho, levalo coma nunha vagoneta na montaña rusa da trama a carón dos seus protagonistas.

[...] Porque ese era verdadeiramente o grande desafío ao que se enfrontaba este traballo: o de demostrar que no noso país xa se dan tamén as condicións óptimas para comezar propoñer 'lecturas masivas'. Ou, dito doutro xeito: a normalización implícita na existencia do *best seller*²⁰.

Ben é certo que a rendibilidade económica das obras virá tamén marcada polas posibilidades da súa proxección exterior, condicionando, posiblemente, as opcións repertoriais.

factores heterónomos, ou sexa, non literarios, presentes actuando: aínda que se poida afirmar que, en liñas xerais, nas grandes literaturas os principais factores heterónomos son de orde económica e non política, non deixa de ser certo que tamén existe e funciona a política como factor económico» (Figuroa, *op. cit.* p. 12).

¹⁹ Neste caso, o binomio e a pugna aplicada por Bourdieu (*op. cit.*, p. 34) entre a “arte burguesa” e a “arte pola arte” non resultaría tan funcional, unha vez que tería maior aplicabilidade nos campos literarios consolidados e non tanto nos emerxentes. Martínez Tejero advertiu, neste sentido, algunha dificultade na transferencia das teorías bourdianas aos sistemas en consolidación («La herencia *bourdiana*. Líneas de continuidade y puntos de fuga en relación al programa investigador de Pierre Bourdieu para el análisis de los campos literario y cultural», en Sánchez Mesa et al. (eds.). *Teoría y comparatismo: Tradición y nuevos espacios. (Actas del I Congreso Internacional de ASETEL)*, Granada, Editorial Universidad de Granada, 2014, pp. 1187-1197). Acerca da incidencia da heteronomía do campo económico, Figuroa (*op. cit.*, p. 22) sinala como a revolución industrial no século XIX —Bourdieu (*op. cit.*, p. 30) menciona, de feito, este período como a consolidación do funcionamento autónomo do campo literario— traerá unha maior liberdade artística e autonomía ao non estar condicionadas ao control dos mecenas. Nunha liña análoga, podemos exemplificar co teatro barroco, no que a substitución do mecenado relixioso ou aristocrático pola actividade comercial propiciará a constitución dun campo propio (escenarios, compañías, dramaturgos) que potenciará unhas maiores posibilidades creativas e artísticas, condicionadas ao gusto do espectador. Esta participación do público invocábase como un novedoso e revolucionario criterio de independencia, fronte aos rixidos patróns da retórica aristotélica. En consecuencia, no caso da narrativa galega, entendo, na liña do expresado por González Millán (*op. cit.*), que as maiores posibilidades económicas diversificarán as opcións do escritor, posibilitarán unha maior profesionalización da súa actividade e, por conseguinte, un comportamento máis autónomo do campo.

²⁰ Feijoo, «O best seller...», pp. 102,107.

As analoxías xenéricas facilitarán, consecuentemente, as transferencias que se producen co campo cultural español –e tamén global, por exemplo, a propósito das series televisivas²¹, cunha crecente aposta e lexitimación da narración negra. A permeabilidade das novelas mencionadas na oferta editorial en español significaría, polo tanto, a construción dunha oferta pluricultural, en ocasións cunha orientación rexionalizante, da temática policial²². Vigo sería, en consecuencia, a marca galega, correlativa a Madrid e, sobre todo, Barcelona.

Este aspecto é ben significativo no caso de Domingo Villar, que aparece fortemente ancorado como referente da novela policial nas literaturas galegas e españolas, ambivalencia apuntada por Sánchez Zapatero (o título do artigo é ben revelador), quen, por un lado, sinala o papel central de Villar na narrativa galega actual e, por outro, advirte que «Domingo Villar ha sido considerado uno de los referentes de la novela policiaca española contemporánea, condición que compartiría con Lorenzo Silva, Alicia Giménez Bartlett, Eugenio Fuentes, Rafael Reig, José María Guelbenzu, Carlos Zanón o Willy Uribe»²³.

O feito de que as edicións en galego e castelán das dúas novelas de Villar saísen case ao mesmo tempo reforza esta consideración. Por outro lado, a propia materialización da escritura mostra unha conciencia creativa que apunta á ambivalencia sistémica da obra, na procura do seu encaixe en ambos espazos e a aptitude para todos os lectores. A especialización do relato é un dos reclamos da novela, cuxas estratexias narrativas van dirixidas tamén a un lector carente de referentes culturais galegos específicos: o detalle da descrición da lonxa ou dos enclaves xeográficos nos que se desenvolve a acción van encamiñados a clarificar aspectos que, en moitos casos, son obvios para un lector nativo. O propio Villar explicitaba esta conciencia proxectiva da temática da obra ao sinalar, no *booktrailer* da editorial Siruela, que *La playa de los ahogados* «además de ser una novela policiaca, es una novela de Galicia, de mi tierra, de Vigo, de sus gentes, de sus tabernas»²⁴.

Estes aspectos teñen incidido na posición do escritor no campo literario español, como evidencia o interese mediático e académico suscitado pola súa obra e a adaptación ao cinema da segunda novela.

De modo que a obra de Villar e tamén a de Feijoo e Castro sinalan a intersección entre sistemas editoriais, lectores e institucións²⁵. Este comportamento revela relacións sistémicas que comprometen unha lectura rixida e excesivamente compartimentada, do sistema (ou campo) literario:

non é razoable nin eficaz que un modelo sociolóxico-cultural describa só unha parte da realidade da que aspira a dar conta e ignore a concorrencia sistémica

²¹ A serie de televisión *Fariña*, sobre o narcotráfico en Galicia e baseada no libro homónimo de Nacho Carretero, forma parte da oferta de contidos da plataforma multimedia Netflix.

²² A propósito do comportamento delegado da cultura galega, en relación ao campo cultural español, exemplifica Casas coa organización dos suplementos literarios dos xornais galegos. («Sistema/campo literario e literatura nacional como obxectos historiográficos: Perspectiva sociolóxica perante o caso galego», *Galicia 21*, Issue D (2012), p. 15).

²³ Sánchez Zapatero, *op. cit.*, pp. 809-810.

²⁴ Disponível en <https://www.youtube.com/watch?v=aELs1zapf3M> (data de consulta: 10 de outubro de 2018).

²⁵ Ademais, Villar ten a súa residencia habitual en Madrid e Feijoo en Barcelona. Con todo, este último acalara a orixinalidade galega da súa escrita, en cuxa tradición circunscribe a súa produción narrativa: «escribo siempre primero en gallego. Yo hasta la lista de la compra o las notas que dejo en la nevera las escribo en gallego. Y las traducciones al castellano de las novelas las hago yo mismo».

sobre a que se desenvolven as prácticas culturais, entre elas xa a lectura.

[...] O protocolo normal, non obstante o anterior, é que a historia literaria se desentenda desa clase de conflitos e das liminalidades inducidas nas esferas institucional e individual, absténdose de describir pormenorizadamente as forzas que participan na redistribución do capital cultural en xogo ou que se manifestan dalgún modo na vida literaria.

Que se desentenda por exemplo de describir en termos empíricos cómo interaccionan en Galiza os sistemas culturais galego e español. Ou en que modo interactúan o sistema literario galego e a delegación sistémica do sistema literario español (lectura, bibliotecas, institucións, premios, crítica, tradución, librarías). Analizar ese marco debería ser no básico analizar efectos de sistema/campo: que efectos concretos e de que clase se cruzan entre eses sistemas?²⁶

A observación de Casas permite introducir a interrogante de como incide a grande capacidade de absorción e atracción do campo cultural español (literario, cinematográfico ou televisivo) na configuración do repertorio galego e de se as capacidades de proxección naquel non alteran as opcións deste. Neste sentido, a incorporación da narrativa galega ao *boom* da novela negra parece, como xa foi dito, reforzar a autonomía do campo, a través da amplitude e alcance da oferta editorial e a atracción de (novos) lectores, beneficiándose comercialmente, non obstante, da condición subxenérica (subsistémica?) de “la novela negra de ambientación gallega”. Este aspecto é, de feito, salientado, a efectos de divulgación e promoción, na edición en castelán das tres obras.

A ambientación viguesa, como marca cultural específica, e o éxito acadado na literatura galega son elementos que se destacan recorrentemente como reclamo editorial. De *Tienes hasta las diez*, dise, no portal *Me gusta leer*, de Ediciones B, que é o novo fenómeno «de las letras gallegas»²⁷. Á súa vez, o xornal vigués *Atlántico Diario* destaca, no seu titular, que a obra cruzou o Padornelo e dá noticia da excelente recepción crítica da publicación en castelán. O propio autor menciona, na mesma información, que «es una novela escrita en Vigo y discurre en lugares que hablan de esta ciudad, como el puente de Rande o la estatua de Julio Verne situada en el paseo del Náutico vigués»²⁸. O escenario da cidade olívica tamén é un aspecto que se sinala no texto de presentación de *Los hijos del mar* no portal Amazon: «en una ciudad como Vigo, siempre rodeada de misterio y leyenda, las cosas rara vez son lo que aparentan»²⁹. Pola outra banda, a crítica da web *Libros que voy leyendo* anima á lectura do libro, dado o éxito que a novela tivo en Galicia: «El debut de Pedro Feijoo en la narrativa no puede ser mejor, como confirma su rotundo éxito en Galicia. Estamos ante el descubrimiento de una voz literaria que no pasará desapercibida y que pronto sumará legiones de lectores entusiastas»³⁰. Sobre *La playa de los ahogados*,

²⁶ Casas, *op. cit.*, p. 15.

²⁷ Dispoñible en <https://www.megustaleer.com/libros/tienes-hasta-las-10/MES-073416>. Ben é verdade que o booktrailer da editorial enfatiza sobre todo o gótico, o suspense e a intriga. Dispoñible en <https://www.youtube.com/watch?v=W2YgqgkzVLY> (data de consulta: 10 de outubro de 2018).

²⁸ Gómez, Concha, «*Tes ata as dez* despierta interés más allá del Padornelo», *Atlántico Diario*, 28 de setembro de 2016, <http://www.atlantico.net/articulo/cultura/tes-ata-dez-despierta-interes-mas-alla-padornelo/20160928095028551507.html> (data de consulta: 10 de outubro de 2018).

²⁹ Dispoñible en https://www.amazon.es/Los-hijos-del-Pedro-Feijoo-ebook/dp/B07337PQYR/ref=sr_1_1?ie=UTF8&qid=1540206482&sr=8-1&keywords=los+hijos+del+mar+pedro+feijoo. *Los hijos del mar* xa conta con edicións en dúas editoriais diferentes, constatando o interese comercial e a acumulación de lectores dentro do ámbito global hispano (data de consulta: 10 de outubro de 2018).

³⁰ Fuster, «*Los hijos del mar* de Pedro Feijoo», *Libros que voy leyendo*, <https://www.librosquevoyleyendo>.

xa se mencionaron as observacións de Domingo Villar acerca do interese xeográfico e antropolóxico do texto, circunstancia que tamén se manifesta na presentación de *Ojos de agua*: «entre el aroma del mar y de los pinos gallegos, en una torre residencial junto a la playa, un joven saxofonista de ojos claros, Luis Reigosa, ha aparecido asesinado con una crueldad que apunta a un crimen pasional»³¹. Porén, a sinopse da mesma editorial de *La playa de los ahogados*, apenas refire estes aspectos, destacando que se trata da nova aventura do detective Leo Caldas, o que evidencia xa o recoñecemento e consolidación da saga de Villar e da posición do autor na narrativa española contemporánea, no momento da publicación da segunda novela da serie³². É interesante comprobar que a especificidade galega está apenas implícita no tráiler da adaptación cinematográfica de *La playa de los ahogados*, no cal toda a énfase recae na trama detectivesca presentada, disolvendo a importancia do escenario nas estratexias de promoción³³.

Verifícase, polo tanto, unha serie de interferencias creativas e editoriais de natureza intersistémica na novela negra galega³⁴. De feito, o eco do policial de ambientación viguesa estimulará a aparición de narracións orixinais en español, seguindo patróns compositivos parecidos. Na primeira novela de Daniel Cid, *La gabardina azul*, autoeditada na plataforma dixital Amazon, as rúas e o porto da cidade olívica forman parte tamén do escenario deste relato de suspense, asasinato e drogas. O protagonista é, neste caso, Roberto, un ex-toxicómano, que, despois dunha festa con regreso aos malos hábitos, se ve envolto nun asunto turbio coa prostituta coa que pasara a noite anterior.

A novela presentaría tamén unha excelente recepción, situándose no primeiro lugar de vendas da plataforma, aspecto que destacaría a prensa galega³⁵. Despois da favorable acollida no entorno dixital, pasaría a ser editada en formato físico, en Ediciones B, obtendo, igualmente, o favor da crítica. A ambientación viguesa do relato, pero, sobre todo, a tematización negra e os préstamos musicais, cinematográficos e televisivos do xénero son aspectos mencionados nos comentarios sobre a obra.

Interesa, non obstante referir, que a xénese desta novela tería moito que ver co contexto creativo que estamos analizando: «Mi incursión en la novela fue posterior, a raíz de un taller que realicé con Francisco Castro»³⁶. Sinalaba uns vasos comunicantes, que teñen sido frecuentes entre os escritores vigueses. É notorio o recoñecementos mutuo entre eles, pública a amizade entre Feijoo e Castro e habitual a participación en iniciativas comúns³⁷.

com/2013/06/los-hijos-del-mar-de-pedro-feijoo-por.html (data de consulta: 10 de outubro de 2018).

³¹ Dispoñible en http://www.siruela.com/catalogo.php?id_libro=1476 (data de consulta: 10 de outubro de 2018).

³² Dispoñible en http://www.siruela.com/catalogo.php?id_libro=1289 (data de consulta: 10 de outubro de 2018).

³³ Dispoñible en <https://www.youtube.com/watch?v=e3n9gt8qcqo> (data de consulta: 10 de outubro de 2018).

³⁴ Para o concepto de interferencia, véxase Even-Zohar, *op. cit.*, p. 25.

³⁵ Sotelino, Beboña, «Una novela de suspense ambientada en Vigo se coloca de primera en Amazon», *La Voz de Galicia*, 2 de setembro de 2016, https://www.lavozdegalicia.es/noticia/vigo/vigo/2016/09/02/profesor-escritor-argumento-titulo-novela-suspense-ambientada-vigo-coloca-primera-amazon/0003_201609V2C12991.htm (data de consulta: 10 de outubro de 2018).

³⁶ Santos, A. De, «Una novela que te engancha en Vigo», *Faro de Vigo*, 9 de xuño de 2017, <https://www.farodevigo.es/sociedad/2017/06/09/novela-engancha-vigo/1695025.html> (data de consulta: 10 de outubro de 2018).

³⁷ Véxase, por exemplo, Nicolás, Ramón, «“Encontros en negro”, con Dolores Redondo, Domingo Villar e Pedro Feijoo», *Caderno da crítica*, <https://cadernodacritica.wordpress.com/2015/02/19/encontros-en->

o cal ten dado pé á designación dunha escola galega de novela negra, cuxo sentido colectivo negaba recentemente Pedro Feijoo³⁸.

3. XEOGRAFÍAS LITERARIAS, BEST SELLER E PRÁCTICAS CULTURAIAS

As estratexias discursivas e narrativas da novela negra galega buscan, en todo caso, ampliar a súa base lectora, tal como recoñecía Feijoo e os 50.000 lectores que incorporaba. Esta opción por unha proposta máis comercial creou as lóxicas tensións no campo, sempre que entran en pugna a dimensión do mercado coa da arte pola arte³⁹. O autor de *Os fillos do mar* sinalaba a incomodidade que viña acompañada do éxito editorial e dos exemplares vendidos, neste caso con *Os fillos do lume*: «Aquí é onde imos facer amigos [ri]. Non é ningún segredo e xa o dixen moitas veces. Pero por dicilo, cáenme hostias por todas partes. Honestamente, eu o único que fago é ter claro que do outro lado hai lectores dispostos a participar na túa historia»⁴⁰.

A efectos de acadar o interese lector, a construción do relato negro galego apoiouse nos elementos arquetípicos da narración policial, nos que non era menor a importancia do factor espacial: Vigo. Piglia asígnalle un importante papel á urbe moderna na confección do xénero⁴¹: aquela mesta rede que encerra o delito e que só a mente preclara do investigador conseguirá interpretar. O Dupin de E. A. Poe, como máis tarde Caldas, utilizarán a súa condición flaneurística, nas rúas baleiras da cidade, para incentivar o seu raciocinio⁴². Non por acaso, a serie de relatos sobre o comisario Croce, do autor arxentino⁴³, vén prefaciado por un texto de Karl Marx, no que pon de relevo a dinámica produtiva do delito e, polo tanto, a súa dimensión socio-política. En *El último lector*, Piglia xa vinculaba a emerxencia do relato policial cunha nova morfoloxía urbana:

La numeración de las casas, las huellas dactilares, la identificación de las firmas, el desarrollo de la fotografía, el retrato de los criminales, el archivo policial, el fichaje. Las historias policiales, concluye Benjamin, surgen en el momento en que se asegura esta conquista sobre lo incógnito del hombre. En esos mismos años, hacia 1840, Foucault sitúa el comienzo de la sociedad de la vigilancia. Y el detective funciona a su modo, imaginariamente en la serie de los sistema de vigilancia y de control. Es su réplica y su crítica⁴⁴.

A novela negra, xa que logo, encaixaba no cambio de paradigma da literatura que transitou dun eixo temporal a outro máis espacial, no que as xeografías constrúen unha certa cosmovisión e referencialidade cultural⁴⁵. Neste sentido, a interacción da narración de

negro-con-dolores-redondo-domingo-villar-e-pedro-feijoo/ (data de consulta: 10 de outubro de 2018).

³⁸ Véxase Feijoo, «Estou canso de recibir...», pp. 4-5.

³⁹ Tensións que a xuízo de Bourdieu mostran os conflitos no campo, na medida en que cada grupo pretende impoñer os límites máis propicios aos seus intereses (Bourdieu, *op. cit.*, p. 45).

⁴⁰ Feijoo, «Estou canso de recibir paus...», p. 5.

⁴¹ Piglia, Ricardo, *El último lector*, Barcelona, Anagrama, 2005, p. 81.

⁴² Esta vinculación entre flâneur e detective foi apuntada e desenvolvida por Walter Benjamin (*Baudelaire e a modernidade*, Belo Horizonte, Editorial Autêntica, 2015, p. 43).

⁴³ Piglia, Ricardo, *Los casos del comisario Croce*, Barcelona, Anagrama, 2018.

⁴⁴ Piglia, *El último lector*, p. 81.

⁴⁵ Vid. Cunha, Carlos, *A(s) geografia(s) da literatura: do nacional ao global*, Guimarães, Opera Omnia,

xénero negro co espazo potenciou o seu interese, unha vez que vehiculaba cuestións sociais ou políticas, máis alá dos arquetipos narrativos da construción da trama, habituais na narración clásica policial⁴⁶. É por iso que se explica a emerxencia desta temática na literatura, cinema ou televisión contemporáneas. Así o expresaba un dos creadores de *The Wire*, unha das series televisivas de culto: «Hace tiempo que la narración policíaca se ha convertido en un arquetipo central de nuestra cultura, y el laberinto del centro de nuestras ciudades ha reemplazado al vacío e implacable paisaje del oeste de Estados Unidos como el escenario principal de nuestras historias con moraleja»⁴⁷.

En España comezará a ter un alcance notable durante a Transición arrastrando a moitos narradores galegos a seguir a estela do relato detectivesco, como xa foi sinalado anteriormente⁴⁸. Nace, con todo, cun certo déficit de recoñecemento do xénero, tal como apreciaba Vázquez Montalbán no prólogo ao libro de Colmeiro⁴⁹. O creador de Pepe Carvalho reivindicaba a perspectiva posmoderna na admisión e validez de todos os códigos e na creba da rixidez entre alta e baixa cultura, que seguía a condicionar a percepción da narrativa policial.

Sen lugar a dúbidas que a prolixa obra do escritor catalán contribuíu á lexitimación dunha temática que hoxe marca as pautas dos repertorios novelísticos. Lemaître e Fred Vargas, Benjamin Black, pseudónimo de John Banville para o rexistro policíaco, ou Leonardo Padura son casos ben representativos da emerxencia deste fenómeno a nivel global.

A ascendencia de Vázquez Montalbán consolidará Barcelona como o espazo máis significativo da novela policial en español. A partir do impacto da súa obra serán numerosos os escritores que persisten no binomio entre Barcelona e narración negra. Zanón, no seu recente *Taxi*, ou os relatos de Giménez Bartlett coa serie de relatos da detective Petra Delicado son exemplos manifestos. De modo que Barcelona converterase na cidade que evoca a marca espacial da narración negra, representando a urbe portuaria e industrial, consagrada no imaxinario literario e cinematográfico negro. Para Juan Madrid a articulación entre a novela policial, capitalismo e cidade que se consolida na Transición favorece a cidade condal, como o epicentro do relato policial:

Pero han debido de ocurrir aquí algunas cosas. Que se haya transformado en una sociedad capitalista plena, en una sociedad de clases con grandes núcleos urbanos, estructurado de forma diferente a hace 20 años. No me voy a extender en esto. Los que tienen 40 años lo saben muy bien. Y por otro lado, en el advenimiento del parlamentarismo y las libertades civiles. Sin ellas se puede hacer, quizá, una novela policíaca tradicional y de enigma. Pero poco más. No es extraño que los dos núcleos principales de escritores policíacos se articulen alrededor de dos grandes núcleos urbanos, Madrid y Barcelona. También se puede llamar, si a uno le gustan estas cosas, Escuela de Madrid y Es-

2011. Con recoñecemento e gratitude ao profesor da Universidade do Minho, Carlos Manuel Ferreira da Cunha, *in memoriam*.

⁴⁶ Sobre a teorización e evolución do xénero, véxase Colmeiro, José F., *La novela policíaca española: teoría e historia crítica*, Barcelona, Anthropos, 1994.

⁴⁷ Álvarez, Rafael, *The Wire. Toda la verdad*, Barcelona, Principal de los libros, 2013, p. 2.

⁴⁸ Vilavedra (*op. cit.*, p. 114) sinala ademais iniciativas –algunhas con escaso percorrido– para a potenciación do xénero na literatura galega, como, por exemplo, o Premio Semana Negra de Novela Curta (1989), de Compostela Cultural, ou a inauguración das coleccións específicas de Edicións do Cumio ou Xerais, tamén en 1989.

⁴⁹ Colmeiro, *op. cit.*.

cuela de Barcelona. Cada una de ellas tiene sus líneas de actuación propias. En Barcelona hay más escritores policíacos, más tradición, fue gran ciudad mucho antes que Madrid⁵⁰.

Barcelona reflectía perfectamente a amalgama de burguesía, crecente industrialización, tradición anarquista e actividade portuaria, con todo o imaxinario de droga, prostitución e crime. Das cidades galegas, Vigo é, naturalmente, a que mellor representa este escenario, aínda que a temática *hard-boiled* ou *pulp*⁵¹ só se mostra de maneira explícita en *La gabardina azul*⁵². Talvez pola pretensión das tres novelas galegas en alcanzar un público de amplo espectro, con especial foco no xuvenil, estas ofrecen un argumento con menor incidencia da violencia e da explicitación de problemas sociais agudos (droga e prostitución). Este elemento aparece insinuado, non obstante, en *Os fillos do mar*, mostrando ademais un aceno de complicidade entre a cidade olívica e a condal:

[comisario Bruno Rodés] —Si, estaba de inspector xefe en Sants cando me ofreceron o cambio. E non irá moito máis dun ano que cheguei, e xa estou de choio até arriba. Parece que aquí non tedes outra cousa con que vos entreter que andar a facer o mal o día enteiro. Entre politiquiños corruptos, empresarios chanculleiros, proxenetas, liortas entre bandas locais e bandas de inmigrantes, e narcotrafiqueiros, nesta cidade estades todos empeñados e non deixarme descansar⁵³.

Polo tanto, a espacialización da narración é un elemento moi marcado nos relatos seleccionados. Vigo aparece, xa que logo, profusamente descrito e detallado nas páxinas das catro novelas⁵⁴, condición que será explotada, xunto coa trama detectivesca, na proxeción das obras e na súa interacción co lector:

Ou mesmo sen saír de Barcelona: hoxe, *A sombra do vento*, de Carlos Ruiz Zafón, constitúe un fenómeno editorial a nivel mundial, pero como comezou ese éxito? Pois fraguándose aos poucos, ao compás marcado polos barceloneses que, un após outro, se ían identificando con aquela cidade súa, aquela que tamén era a do autor da novela. Esa é a razón pola que n' *Os fillos do mar* a trama se desenvolve em Vigo. Porque é a miña cidade, si, mais tamén porque en ningún outro lugar se produciu a batalla de Rande...⁵⁵

⁵⁰ Madrid, Juan, «El viejo placer de leer intrigas», *El País*, 24 de decembro de 1986, https://elpais.com/diario/1986/12/24/cultura/535762803_850215.html.

⁵¹ Colmeiro, *op. cit.*, p. 34.

⁵² A presentación do libro en Amazon deixa ben claras as referencias cos clásicos do xénero negro: «Con una escritura tensa y eléctrica que recuerda a Don Winslow, una ironía y humor negro que evocan al Pierre Lemaitre de *Vestido de novia* y un suspense que bebe de Hitchcock, *La gabardina azul* es una novela muy cinematográfica, y por sus páginas aparecen referencias a *The Wire*, *Breaking Bad*, *El Padrino*... La banda sonora la pone Leonard Cohen con su *Famous Blue Raincoat*». Disponible en <https://www.amazon.es/gabardina-azul-Daniel-Cid-ebook/dp/B072M2SWFN> (data de consulta: 10 de outubro de 2018).

⁵³ Feijoo, *Os fillos do mar*, p. 73.

⁵⁴ Véxanse, a título de ilustrativo exemplo, a descrición detallada do itinerario de Leo Caldas (Villar, *A praia dos afogados*, p. 249), o relato da historia e localización do edificio no que se sitúa o apartamento do protagonista de *Os fillos do mar* (Feijoo, *Os fillos do mar*, p. 33) ou as reflexións urbanísticas e a descrición da zona do Náutico en *Tes ata as dez* (Castro, *Tes ata as dez*, p. 236).

⁵⁵ Feijoo, «O best seller...», p. 106.

Este marco xeográfico recoñecible e transitable é narrativamente explotado nas novelas, que evidencian o mapa polo que transcorre a trama de suspense⁵⁶. A dimensión xeográfica propiciará, polo tanto, a articulación da literatura con prácticas transmediais, potenciando a inmersión experimental do lector. A narración mapeada e o relato policial encaixan cun público novo, que constitúe, a través do ensino, un dos principais núcleos de lectores e mercado, estimulando o interese por este tipo de relatos.

A identidade espacial e a expectación pola trama detectivesca propiciarán, consecuentemente, a proxección do texto en prácticas culturais, que potenciarán a súa dimensión lúdica e que reforzan o amplo consumo destes libros. Como foi anticipado anteriormente, Piglia xa explicou a dimensión do xogo e articulación co lector que o relato policial propón e que Borges cultivou de maneira maxistral e renovadora. A potencialidade do xénero negro, como narrativa cooperativa co lector, obriga ao xogo imaxinario de situarse nas diferentes hipóteses que constrúen unha trama, que levará inevitablemente á captura do asasino. Este factor incorporárase a narrativas transmediais e tamén multimodais nas que o consumidor é posto en situación de gamificación⁵⁷. Desde a novelización de videoxogos, á narración destes en series ou cómics ou a creación de relatos audiovisuais a partir dun texto literario, o relato policial adáptase perfectamente a este contexto de migración semiótica e medial. Permite, xa que logo, que o lector poida perseguir as pegadas do asasino, percorrendo a praia de Monteferro, os recunchos de Ons ou o plano urbano da cidade de Vigo, ao amparo da natureza lúdica do xénero negro, xa que «que, desde sus inicios, la literatura policíaca es una propuesta de juego. Y esta propuesta no se perdió en su evolución hacia “lo negro”»⁵⁸.

De modo que o xénero negro consegue chegar ao punto de encontro entre as industrias culturais e as de lecer⁵⁹, o que se persegue, de maneira explícita e consciente, nestas novelas, que buscan potenciar a narrativa de entretemento en galego.

Esta acción interactiva entra na senda do interese lector, que, se canaliza a miúdo con prácticas culturais participativas, que teñen por base a dimensión espacial mencionada. A noticia do xornal *El País*, sobre un roteiro turístico literario de *La playa de los ahogados*, significativamente publicado na sección «Viajar», advertía que «esta novela negra despierta en el lector el ansia por conocer su territorio literario»⁶⁰.

De aí que proliferasen clubs de lectura, roteiros literarios, websites ou iniciativas que promovían a inmersión experiencial dos lectores (ou estudantes), nos que se canalizaba o interese do lector activo pola espacialización do texto literario, cuxas estratexias narrativas xogan con esta dimensión extradiexética e cartográfica da narración. A páxina web

⁵⁶ Villar sinala a importancia do escenario na configuración da trama nunha entrevista sobre a proxectada terceira novela: «A novela comeza en Tirán, en Moaña, coa desaparición dunha muller, e vai cara a Vigo. Vai ter protagonismo a Escola de Artes e Oficios, que é unha xoia un pouco oculta da cidade e é un escenario ideal» (Villar, «É posible que Leo Caldas...»).

⁵⁷ Véxase Scolari, Carlos Alberto, *Narrativas transmedia: Cuando todos los medios cuentan*, Barcelona, Deusto Ediciones, 2013; Gil González, Antonio e Pardo, Pedro Javier, *Adaptación 2.0. Estudios comparados sobre intermedialidad*, Binges, Editions Orbis Tertius.

⁵⁸ Martín, A. «La novela policíaca/negra como hecho lúdico», en Paredes Núñez (ed.). *La novela policíaca española*, Granada, Universidad de Granada, 1989, p. 29.

⁵⁹ Rodríguez Ferrándiz, «De industrias culturales a industrias del ocio y creativas: los límites del “campo” cultural», *Revista Comunicar*, 36, XVIII (2011), pp. 149-156.

⁶⁰ Esaín, Guillermo, «En busca de escenarios de *La playa de los ahogados*», *El País*, 18 de agosto de 2017, https://elviajero.elpais.com/elviajero/2017/08/18/actualidad/1503047298_110628.html (data de consulta: 10 de outubro de 2018).

*Mapa literario de Vigo*⁶¹ é unha sintomática evidencia disto. A simulación dun plano de metro diseña un mapa literario polo escenario vigués e a indicación dos parágrafos de diferentes obras, situados nos diversos lugares da cidade e da contorna.

Esta iniciativa pon de manifesto a interacción entre obra e lector (e autor) potenciada pola cultura dixital, con especial eficacia nun público xuvenil habituado a prácticas prosumidoras⁶². A extensión do texto á cidade permite a experiencia inmersiva da narración que, no caso das catro obras, se ten levado a cabo con itinerarios literarios. Xa cunha finalidade formativa, xa cun propósito turístico, transporta a vivencia da narración, para facernos sentir partícipes das tramas de suspense alí onde foron situadas. Cómpre sinalar, a este respecto, as rutas organizadas polo Concello de Vigo e a Asociación de Escritoras e Escritores en Lingua Galega, a cargo de Francisco Castro, Pedro Feijoo e María Reimón-dez ou os itinerarios –xa fóra da cidade– nos que lectores puideron coñecer os escenarios da illa de Ons, da man de Feijoo, ou os enclaves vigueses e da contorna seguindo as páxinas de *A praia dos afogados*.

4. A MODO DE CONCLUSIÓN

A participación institucional nestas iniciativas revela o alcance acadado pola novela negra e a súa contribución á normalidade e potenciación de lectura en galego, tendo en conta a permeabilidade destes relatos no público xuvenil e escolar. O elemento xeográfico, explotado na configuración narrativa, resulta un aspecto sumamente eficaz á hora de sumar intereses lectores e articularse con estratexias que van ao encontro de prácticas culturais participativas, interactivas e dixitais. O alto consumo das obras seleccionadas manifesta o dinamismo e pluralidade de modelos repertoriais, así como a capacidade da cultura galega para crear produtos de consumo masivo e que activan, igualmente, as industrias de lecer.

O elemento comercial destas novelas amosa tamén unha importante capacidade proxectiva alén da literatura galega, contando con traducións e reedicións en editoriais españolas. Esta circunstancia dual que, por un lado, reforza as dinámicas autónomas do campo, tendo en conta o funcionamento das regras internas que este determina (oferta editorial, procura dos lectores, xéneros populares), por outro, permite introducir a interrogante de se as capacidades de mercado que a robusta industria editorial en español presenta poden terminar condicionando as opcións repertoriais da novela galega.

REFERENCIAS BIBLIOGRÁFICAS

FONTES PRIMARIAS

- Castro, Francisco, *Tes ata as dez*, Vigo, Galaxia, 2014.
— *Tienes hasta las diez*, Barcelona, Suma de Letras, 2016.
Feijoo, Pedro, *Os fillos do mar*, Vigo, Xerais, 2012.
— *Los hijos del mar*, Madrid, Espasa, 2013.

⁶¹ <https://mapaliterariodevigo.com/> (data de consulta: 10 de outubro de 2018).

⁶² Condición de produtor e consumidor. Véxase Scolari, *op. cit.*

- *Los hijos del mar*, Barcelona, B de Bolsillo, 2018.
- Herrero, Gerardo (dir.), *La playa de los ahogados*, 2015, 96 mm.
- Villar, Domingo, *Ollos de auga*, Vigo, Galaxia, 2006.
- *Ojos de agua*, Madrid, Siruela, 2006.
- *A praia dos afogados*, Vigo, Galaxia, 2009.
- *La playa de los ahogados*, Madrid, Siruela, 2009.

FONTES SECUNDARIAS

- Álvarez, Rafael, *The Wire. Toda la verdad*, Barcelona, Principal de los libros, 2013.
- Benjamin, Walter, *Baudelaire e a modernidade*, Belo Horizonte, Editorial Autêntica, 2015.
- Bourdieu, Pierre, *O campo literario*, Ames, Laidvento, 2004.
- Casas, Arturo, «Sistema/campo literario e literatura nacional como obxectos historiográficos. Perspectiva sociolóxica perante o caso galego», *Galicia 21*, Issue D (2012), pp. 5-26.
- Cid, Daniel, *La gabardina azul*, [edición kindle] Amazon, <https://www.amazon.es/gabardina-azul-Daniel-Cid-ebook/dp/B072M2SWFN> (data de consulta: 10 de outubro de 2018).
- , *La gabardina azul*, Barcelona, Ediciones B, 2017.
- Colmeiro, José F., *La novela policiaca española: teoría e historia crítica*, Barcelona, Anthropos, 1994.
- Cunha, Carlos, *A(s) geografia(s) da literatura: do nacional ao global*, Guimarães, Opera Omnia, 2011.
- Esain, Guillermo, «En busca de escenarios de *La playa de los ahogados*», *El País*, 18 de agosto de 2017, https://elviajero.elpais.com/elviajero/2017/08/18/actualidad/1503047298_110628.html (data de consulta: 10 de outubro de 2018).
- Even-Zohar, Itamar, «Polysystem Studies», *Poetics today*, vol. I (monográfico) (1990).
- Feijoo, Pedro, «O best seller como elemento normalizador: fillos dun mar complicado», *Galicia 21*, Issue D (2012), pp. 101-109.
- , «No sé si este es mi libro más divertido. Yo solo soy el autor», *La Voz de Galicia*, 15 de outubro de 2015, https://www.lavozdeg Galicia.es/noticia/vigo/vigo/2015/10/15/se-libro-divertido-solo-autor/0003_201510V15C8991.htm (consultado o 10 de outubro de 2018).
- , «Estou canso de recibir paus por poñer decenas de milleiros de lectores na mesa», *Sermos Galiza*, 9 de agosto de 2018, pp. 4-5.
- , *Camiñar o Vigo vello: un paseo pola historia da cidade*, Vigo, Xerais, 2018.
- Figuroa, Antón, *Ideoloxía e autonomía no campo literario galego*, Ames, Laidvento, 2010.
- Gil González, Antonio e Pardo, Pedro Javier, *Adaptación 2.0. Estudios comparados sobre intermedialidad*, Binges, Editions Orbis Tertius.
- Gómez, Concha, «Tes ata as dez despierta interés más allá del Padornelo», *Atlántico Diario*, 28 de setembro de 2016, <http://www.atlantico.net/articulo/cultura/tes-ata-dez-despierta-interes-mas-alla-padornelo/20160928095028551507.html> (data de consulta: 10 de outubro de 2018).
- González Millán, Xoán, *Literatura e sociedade en Galicia (1975-1990)*, Vigo, Xerais, 1994.
- , *A narrativa galega actual (1975-1984). Unha historia social*, Vigo, Xerais, 1996.
- Madrid, Juan, «El viejo placer de leer intrigas», *El País*, 24 de decembro de 1986, https://elpais.com/diario/1986/12/24/cultura/535762803_850215.html (data de consulta: 10 de outubro de 2018).
- Martín, Andreu, «La novela policiaca/negra como hecho lúdico», en Paredes Núñez (ed.). *La novela policiaca española*, Granada, Universidad de Granada, 1989, pp. 23-31.
- Martínez Tejero, Cristina, «La herencia bourdiana. Líneas de continuidad y puntos de fuga en relación al programa investigador de Pierre Bourdieu para el análisis de los campos literario y cultural», en Sánchez Mesa et al. (eds.). *Teoría y comparatismo: Tradición y nuevos espacios. (Actas del I Congreso Internacional de ASETEL)*, Granada, Editorial Universidad de Granada, 2014, pp. 1187-1197.
- Piglia, Ricardo, *El último lector*, Barcelona, Anagrama, 2005.

- , *Los casos del comisario Croce*, Barcelona, Anagrama, 2018.
- Pousada Pardo, Verónica, «A figura do detective na novela negra galega: Leo Caldas, Frank Soutelo, Horacio Dopico e Toni Barreiro», *Boletín Galego de Literatura*, 48 / 1º semestre (2016), pp. 29-44.
- Rodríguez Ferrándiz, Raúl, «De industrias culturales a industrias del ocio y creativas: los límites del “campo” cultural», *Revista Comunicar*, 36, XVIII (2011), pp. 149-156.
- Sánchez Zapatero, Javier, «Domingo Villar: Novela negra con sabor gallego», *Revista Signa*, 23 (2014), pp. 805-826.
- Santos, A. De, «Una novela que te engancha en Vigo», *Faro de Vigo*, 9 de xuño de 2017, <https://www.farodevigo.es/sociedad/2017/06/09/novela-engancha-vigo/1695025.html>, (data de consulta: 10 de outubro de 2018).
- Scolari, Carlos Alberto, *Narrativas transmedia: Cuando todos los medios cuentan*, Barcelona, Deusto Ediciones, 2013.
- Sotelino, Beboña, «Una novela de suspense ambientada en Vigo se coloca de primera en Amazon», *La Voz de Galicia*, 2 de setembro de 2016, https://www.lavozdegalicia.es/noticia/vigo/vigo/2016/09/02/profesor-escritor-argumento-titulo-novela-suspense-ambientada-vigo-coloca-primera-amazon/0003_201609V2C12991.htm (data de consulta: 10 de outubro de 2018).
- Vilavedra, Dolores, *A narrativa galega na fin de século. Unha ollada crítica dende 2010*, Vigo, Galaxia, 2010.
- Villar, Domingo, «É posible que Leo Caldas se namore na nova novela», *La Voz de Galicia*, 20 de xaneiro de 2011, <https://www.lavozdegalicia.es/noticia/cultura/2011/01/20/domingo-villar-e-posible-leo-caldas-namore-na-nova-novela/00031295479092691233760.htm>. (data de consulta: 10 de outubro de 2018).

PÁXINAS WEB CONSULTADAS

- Fuster, Silvia, «*Los hijos del mar* de Pedro Feijoo», *Libros que voy leyendo*, <https://www.librosquevoyleyendo.com/2013/06/los-hijos-del-mar-de-pedro-feijoo-por.html> (data de consulta: 10 de outubro de 2018).
- Nicolás, Ramón, «“Encontros en negro”, con Dolores Redondo, Domingo Villar e Pedro Feijoo», *Caderno da crítica*, <https://cadernodacritica.wordpress.com/2015/02/19/encontros-en-negro-con-dolores-redondo-domingo-villar-e-pedro-feijoo/> (data de consulta: 10 de outubro de 2018).
- Booktrailer *Tienes hasta las diez*, <https://www.youtube.com/watch?v=W2YgqgkzVLY> (data de consulta: 10 de outubro de 2018).
- Domingo Villar – *La playa de los ahogados*, <https://www.youtube.com/watch?v=aELs1zapf3M> (data de consulta: 10 de outubro de 2018).
- La gabardina azul*, <https://www.amazon.es/gabardina-azul-Daniel-Cid-ebook/dp/B072M2SWFN> (data de consulta: 10 de outubro de 2018).
- La playa de los ahogados*, http://www.siruela.com/catalogo.php?id_libro=1289.
- La playa de los ahogados*. Tráiler español en HD, <https://www.youtube.com/watch?v=e3n9gt8qcqo>. (data de consulta: 10 de outubro de 2018)
- Los hijos del mar*, https://www.amazon.es/Los-hijos-del-Pedro-Feijoo-ebook/dp/B07337PQYR/ref=sr_1_1?ie=UTF8&qid=1540206482&sr=8-1&keywords=los+hijos+del+mar+pedro+feijoo (consultado o 10 de outubro de 2018).
- Ojos de agua*, http://www.siruela.com/catalogo.php?id_libro=1476 (consultado o 10 de outubro de 2018).
- Tienes hasta las diez*, <https://www.megustaleer.com/libros/tienes-hasta-las-10/MES-073416> (data de consulta: 10 de outubro de 2018).